

Վահան Թորոպենց

Յովնաթան որդի Երեմիայի

Թե ո՛րտեղից եւ ի՛նչպէս Յովնաթանը սովորել էր քանդակել՝ բոլորի համար մնաց գաղտնիք, բայց Յովնաթանը երկար էր աշխատել, բոլորից գաղտնի, յափշտակութեամբ եւ ներքին անհմանալի մղումով:

Նա տեսել էր եկեղեցում Քրիստոսի խաչելութեան արձանը, տեսել էր հրեշտակների արձաններ թելերով եւ սեռի, փոքրիկ, վարդի կոկոնի նման թարմ նշաններով, տեսել էր նաեւ լերան քաղաքի հին ամրոցում կոտրուած արձաններ, երբեմն գլուխներ՝ առանց մարմնի, երբեմն մարմիններ՝ առանց գլխի, որոնք բոլորն էլ հաւաքուած էին մի մութ սենեակում: Կային արձաններ եւ ամրոցի պատերի եւ պարիսպների վրայ, բարձր, էլի կոտրուած, աղճատուած վիճակում:

Եւ ամէն անգամ, երբ Յովնաթանը տեսել էր այդ բեկորները, նրա մանկական հոգին խայտացել էր խորը ուրախութեամբ, այդ խայտանքին յաջորդել էր ներքին, թաքուն մի դող, որն սկիզբն էր ստեղծագործութեան եւ որին բոլորովին անձանօթ էր նրա գիտակցութիւնը:

Եւ բրուտանոցում, բոլորից բացարձակապէս գաղտնի, Յովնաթանը շինել էր ձեռքեր, գլուխներ, ոտքեր, փոքր, շատ փոքր մեծութեամբ եւ չէր համարձակել ցոյց տալ հօրը կամ հօրը եղբայրներին, մինչեւ անգամ ցոյց չէր տուել պապին, որն իրեն այնքան սիրում էր, որն իրեն անպայման կը քաջալերէր անսահման չափով: Բաց ի մարմնի այս մասերից՝ նա կաւից սարքել էր մի փոքրիկ սայլ, ճիշդ նման իրենց սայլին՝ գոյգ եզներով: Յովնաթանը քանդակել էր նաեւ զանազան տեսակի պտուղներ, տերեւներ, քանդակել էր Քրիստոսը խաչի վրայ: Եւ ահա պատանի

Յովնաթանը, ցնցած պապի մահիամբ, տոգորած նրան անմահացնելու բուռն տենչով, յանդգնեց քանդակել եւ նրա կիսանդրին:

Պապի կիսանդրից յետոյ՝ Յովնաթանն սկսեց զբաղուել արձաններ շինելով այլեւս համարձակօրէն:

Նա չէր տեսել ո՛չ մի վարպետի ձեռք, նա չէր լսել ո՛չ մի վարպետի հրահանգ: Նա մինչեւ անգամ կարծում էր, որ ո՛չ ոք աշխարհում կաւից արձաններ չէր շինել, այլ շինել էին ուղղակի քարից կամ բրոնզից եւ որ կաւից արձաններ քանդակելու գիտը բացարձակապէս պատկանում էր իրեն, որովհետեւ նա չէր տեսել արձանի ստեղծման ո՛չ մի պրոցես: Ահա քարտաշն էլ շիրմաքարը ձեւաւորեց ուղիղ քարից:

Անվերջ քանդակելով՝ Յովնաթանն ըմբռնեց մարմնի ձեւերը, հասարակ աչքերով աննշմարելի խորութիւնները, բարձունքները եւ ծաւալները:

Պապի կիսանդրից յետոյ՝ հայրն սկսեց ուշի ուշով հետեւել որդու աշխատանքներին, նրա ամենափոքրիկ փորձերը խորը հրճւանքով էին լցնում նրան, բայց միաժամանակ մտածում էր. «Յովնաթանը եղաւ տասն եւ ութը տարեկան, ես եւ եղբայրներս յոգնած ենք, լաւ կը լինէր Յովնաթանն անցնէր չարքի գլուխը, շինէր կուժեր, թասեր, գաւեր եւ փարչեր»:

Մտածում էր Երեմիան, բայց ոչինչ չէր ասում Յովնաթանին, թողնելով, որ նա անի, ինչ սիրտը կ'ուզի: «Դեռ ուժ կայ ոսկորներիս մէջ, դեռեւս կարող եմ աշխատել», ասում էր նա:

Բայց հօրեղբայրները, որոնց որդիները կան էին տրորում բոբիկ ոտներով, հնոցն էին վառում, աւագաններից կան էին բարձրացնում սայլերը, մէջքերով աղիւսները կրում՝ բողոքում էին, որ Յովնաթանը դատարկ բաներով է զբաղւում եւ չի աշխատում, որովհետեւ բրուտանոցը եւ ողջ բրուտային առեւտուրը պատկանում էր բոլորին:

Երեմիա ասում էին եղբայրները, որդիդ անպէտք է, գլուխ շինելը ո՞ւմ փորը կը կշտացնի, աշխատել է հարկաւոր, թո՛ղ անցնի չարխի գլուխը:

Երեմիան չէր կարող ասել, որ Յովնաթանը անկարող է աշխատելու չարիսի վրայ, որովհետեւ նա երբեմն պտտեցնում էր պապի չարխը եւ հիանալի անօթներ շինում:

Երբ բողոքները շատացան, եւ երբ Յովնաթանը տեսաւ հօրը խեղճացած այդ բողոքներից՝ անցաւ պապի չարիսի գլուխը եւ նրա մատների տակ լպրծում կան ստացաւ սքանչելի ձեւեր: Նրա շինած անօթները բոլորովին այլ ձեւ ունէին միսների շինածներից, նրա անօթներից իւրաքանչիւրն էլ տարբերում էին միսից, նա չէր կրկնում ո՛չ մի ձեւ, բայց երկար չէր տեսնում, ձանձրանում էր, թողնում չարխը, քաշում բրուտանոցի հեռաւոր մի անկիւնը եւ սկսում կառուցել մի գայրացած բոունք, որ ցցում էր դուրս կաւի քառասային զանգւածից, մի կռացած եւ յոգնած մէջք, մի գլուխ, եւայլն:

Նրա կերտած գլուխները նման էին իր գլխին, որովհետեւ գլխի ձեւը վերցնում էր նա միայն իր գլխից, որը դիտում էր մի կոտրած հայելուց:

Քանի Յովնաթանի շինած անօթները յարգ էին ստանում շուկայում, հօրեղբայրներն այնքան բարձրացնում էին բողոքը եւ պահանդում էին, որ Յովնաթանը չարիսի վրայ ոչ թէ պատահաբար աշխատի, այլ արեւածագից մինչեւ արեւամուտը:

Բողոքում էին եւ հօրեղբօրորդիները:

Յովնաթանը վերի արտի ցորե՞ն է, ի՞նչ է, մենք էշ ենք, իսկ նա ձի՞ է, ի՞նչ է:

Բողոքները դառնում էին անտանելի, մանաւանդ երբ սկսում էր քաղաքում կառուցումների շրջանը:

Աղիւս են ուզում, Երեմիա, ասում էր եղբայրներից մէկը, իսկ Յովնաթանը չի աշխատում, ասելի լաւ է իրարից բաժանւենք, մենք՝ մերը, դուք՝ ձերը, եղբայրն էլի եղբայր:

Երեմիան բռնում էր Յովնաթանի գլուխը, աչքերը ձգում նրա աչքերի կապոյտ լճակի մէջ եւ ասում .

Յովնաթա՛ն, որդի՛, աղիւս եմ պահանջում:

Եւ Յովնաթանը, յուսահատ եւ տխուր, վերցնում էր փայտէ նախնական քառակուսի շրջանակը, բոբիկանում եւ արեւածագից մինչեւ արեւամայր աղիւս թափում:

Երեկոյեան երբ բոլորը ուտում էին թանէ սպասը եւ վեր կենում, պառկում, քնում, Յովնաթանը, կտուրի վրայ պառկած իրիկնային հովից գովացած անկողնում, աչքերը յառում էր պաղպաջուն երկնքից կաթող աստղերին, աչքերը լցում էին արցունքով:

Մայրը մօտենում էր որդուն, տեսնում նրա արցունքը, շոյում էր գլուխը եւ հարցնում .

Յովնաթա՛ն, մատա՛ղ, ինչո՞ւ ես լաց լինում:

Յովնաթանը պատասխանում էր, ինչպէս հինգ տարեկան մանուկը .

Ես աղիւս չեմ թափի:

Հայրդ ծեր է, որդի, նրան պարտական ես օգնել:

Յովնաթանը նայում էր իր երիտասարդ մօրը լուռ եւ տխուր:

Եւ մայրը շփոթում էր կապոյտ աչքերի արցունքը կապոյտ երկնքի աստղի հետ:

Սառչում էին արցունքները, ինչպէս մարած աստղերը, քունն իջնում էր Յովնաթանի յոգնած մարմնի վրայ, մայրը հեռանում էր, համբուրելով արեւից եփած նրա ճակատը:

Առաւօտեան Յովնաթանը վեր էր թռչում անկողնուց, երբ դեռ լուսաստղն էր շողում երկնքում, ինչպէս մարգարիտը փիրուզեայ ֆոնի վրայ, վազում էր բրուտանոց եւ սկսում էր սեփական աշխատանքը:

Կաւի գովութիւնը խնդութեամբ էր վառում նրա արիւնը:

Հայրը գալիս էր բրուտանովց, մօտենում Յովնաթանին եւ դիտում նրա աշխատանքը: Ահա մի ձեռք, որ դուրս էր ցցել կաւի մութ զանգւածից, երկու երեք անգամ աւելի խոշոր, քան բնական մեծութիւնը՝ ուռած երակներով: Հայրը կարդում էր այդ ձեռքի վրայ կէս դարու չափ ֆիզիքական աշխատանք կատարող մի մարդու ողջ կենսագրութիւնը, պատկերացնում էր քանոց եւ արեւից այրած նրա ճակատը, կոպտացած եւ կոացած նրա մէջքը: Հայրը գլուխն օրօրում էր ներքին հրճւանքով եւ միաժամանակ խորը տարակուսանքով, նա զգում էր, որ որդու աշխատանքը մի բան է, բայց ի՞նչ բան է, չէր կարողանում ասել: Մի ժպիտ, հեգասահ առակի նման գալիս, տարածում էր նրա դէմքի վրայ եւ ինչ որ լուսաւոր մի ալիք հոսում էր, նոյնպէս հեգասահ առակի նման, նրա հոգու մթութեան մէջ:

Բայց երբ բրուտանոց էին լցում հօրեղբայրներն ու հօրեղբօրորդիները եւ խոժոռ նայածքներ էին նետում Յովնաթանին, նա շորով փաթաթում էր աշխատանքը, թողնում, մօտենում պապի չարխին, որ այլեւս իրեն էր պատկանում: Չարխը դառնում էր աշխոյժ, Յովնաթանի մատների տակ կաւն ստանում էր նորանոր եւ ապշեցուցիչ ձեւեր:

Բայց Յովնաթանին այրում էր մարմնի ձեւերի այլազան գաղտնիքները: Գիշերները նա մտնում էր բրուտանոցը: Ոչ ոք չկար: Բայց Յովնաթանին թում էր, որ շնչում է կաւը: Մերկանում էր, վառում մոմը եւ մոմի օրօրուն լոյսով դիտում իր մարմինը եւ տեսնում էր, որ մարմնի ոչ մի կէտը չի սառչում, այլ անվերջ փոփոխւում է, խորութիւնների եւ բարձրութիւնների անհուն մի ելեւէջ, բայց երբ միեւնոյն մոմի լոյսով դիտում էր իր ձեւակերպած մարմնի մի մասը, գտնում էր, որ գոյութիւն չունի կենդանի մարմինը, ինքը ձեւաւորել էր մարմնի ընդհանուր երեւոյթը:

Երիտասարդ բրուտը, որ ձգտում էր քանդակագործ դառնալու, ո՛չ մի գաղափար չունէր մոդելի մասին, բայց զգում էր, որ եթէ մէկը լինի եւ նրանից վերցնի մարմնի ձեւերը՝ աւելի ճիշդ կը լինի: Մարմնի մասերը նա քանդակում էր իր մարմնից՝ հայելու մէջ նայելով եւ Յովնաթանն զգում էր, որ դա բաւարար չէր:

Յովնաթանը գնաց եւ ո՛չ մի լուր չեկաւ նրանից:

Մայրը երգ կապեց նրա վրայ, երգեց եւ լաց եղաւ:

Հայրը, ամէն պապի չարխի դատարկ տեսնելուն, թափեց արցունքներ
ձեւաւորած անօթների վրայ:

Մարգարիտն ամուսնացաւ եւ կորցրեց իր մարմնի վարդը:

Դաւիթը մեծացաւ, չսիրեց բրուտանոցի աշխատանքը եւ մտաւ առետրական
ասպարէզ:

Եւ մի օր, երբ Երեմիան, չարխի վրայ նստած՝ մի փարչ էր ձեւաւորում, ձեռներն
ու ոտները յանկարծ կանգ առան, ճգնեց, վերջին լարումով, շարունակել
աշխատանքը, բայց չկարողացաւ, նրան գրկեցին, դրին սայլի վրայ եւ տարան
տուն:

Տան շէնքից լսեց նա գանգրահեր եւ կապուտաշեայ որդու դժբախտ մօր լացը եւ
երգը:

Պառկեցրին նրան անկողնում եւ Անդրէասի որդի Երեմիան, առանց ցնցումների,
առանց մահուան սարսափի, փակեց աչքերը լռութեամբ եւ խաղաղութեամբ:

Նրան թաղեցին պապի կողքին:

Երեմիայի մահից մի տարի անց՝ մեռաւ Երեմիայի կինը, երբ մի երեկոյ, ըստ
երկար ժամանակի սովորութեան, խունկ էր ծխում եւ երգում որդու վրայ կապած
երգը:

Դաւիթը քաղաքում չէր, նա գնացել էր հարաւային երկրներ ապրանք բերելու:

Վերադարձին նա գտաւ ծնոներին հանգչած վերի աւագանի վերելում, պապի
կողքին: Նա խաչ հանեց եւ մի քանի կաթիլ արցունք թափեց եւ յիշեց
Յովնաթանին, որի կարօտը քայքայեց ծնողներին:

Դաւիթն այլեւս չուզեց մնալ այդ աշխարհում, վաճառեց ունեցածքը, գաղթեց դէպի հարաւ, որովհետեւ այնտեղ նրան դիւթել էր մթին գոյնով մի բոցավառ աղջիկ:

Գնալիս համբուրեց իր մեծ քրոջը եւ ասաց .

Գերեզմաններին լաւ մտի՛կ տուր:

Մարգարիտը հարցրեց նրան .

Եթէ Յովնաթանը վերադառնայ, ի՞նչ ասեմ:

Նա չի վերադառնայ, պատասխանեց Դաւիթը յուսահատ:

Նա կը վերադառնայ, ասաց Մարգարիտը խորագոյն հաւատքով:

Եւ բաժանուեցին քոյր եւ եղբայր:

Երբ գարուններին բարձրանում էին հեղեղները՝ Մարգարիտը հոգածութեամբ հողը վրայ էր տալիս գերեզմանների կողքերին, որպէս զի հանգստարանները մնան անվրդով եւ չխռովի նրանց տակ ննջող բրուտների յաւիտենական սաւառնումը:

3

Եւ մի օր մի կառք կանգ առաւ Անդրէասի որդի Երեմիայի հին տան դրանը:

Կառքից իջաւ մի չափահաս մարդ, ծամերի մէջ արդէն սպիտակ ալիքներով, ընտանի քայլերով մօտեցաւ դրանը եւ բաղխեց դրան երկաթը երեք անգամ՝ ըստ վաղեմի սովորութեան:

Դուռը բաց արաւ մի անձանօթ կին:

Չափահաս մարդը, տեսնելով անձանօթ կինը, ամէն ինչ հասկացաւ հին տունն անցել էր օտարների ձեռքը:

Ո՞րտեղ են այս տան հին բնակիչները, հարցրեց նա անծանօթ կնոջը:

Կինը խաչակնքեց: Առանց խաչակնքելու չէր կարելի յիշել անցածներին:

Ո՞րտեղ է Դաիթը:

Հարաւի աշխարհում:

Իսկ Մարգարիտը:

Նա այժմ կինն է մետաքսագործ Գրիգորի, որդի Թադէոսի:

Ո՞րտեղ է նրա տունը:

Ներսի թաղի կամարակապ աղբիւրի ճիշդ դիմացը:

Նորեկը հեռացաւ խոնարհութիւն անելով:

Փողոցներից անցնելիս՝ ո՛չ ոք չճանաչեց նրան: Երեխաների մի բազմութիւն քայլում էր նրա յետեւից՝ յափշտակւած օտարական մարդու տարագից, մանաւանդ յարդեայ լայնեզր գլխարկից:

Մարգարիտ...

Յովնաթա՛ն...

Մարգարիտը գրկեց Յովնաթանի գլուխը, սեղմեց իր տաք կրծքին, ինչպէս մանկանն իր առաջին, համբուրեց երկար, թափեց արցունքներ ջինջ, աստղային մաքրութեամբ: Արցունքը ջինջ է, երբ թափւում է ուրախութեան համար, որովհետեւ նա բոլորում է լուսաւոր եւ զով յատակից:

Երբ քոյրն համբուրում էր եղբօր գլուխը, քրոջ մանուկները փաթաթեցին Յովնաթանի սրունքներին, նրանցից մէկը մինչեւ անգամ մագլցեց նրա ուսը:

Մանուկները լսել էին Յովնաթանի անունը, բայց ոչ ոք չյայտնեց նրանց թէ՛ ահա եկել է մօրեղբայրը, նրանք այդ զգացին բնագոյով եւ նրանց արիւնը, մօր արեան

նման, ուստի ստեղծեց երակներում:

4

Յաջորդ առաւօտեան՝ Յովնաթանը բռնեց Մարգարիտի ձեռքը եւ նրանք գնացին վերի աւագանը, տեսնելու պապի, որ եւ մօր գերեզմանները:

Մինչեւ գերեզմանները՝ Յովնաթանը հարցրեց Մարգարիտին .

Ի՞նչ եղան հօրեղբայրները:

Հօրեղբայրները մեռան, ինչպէս հայրիկը . որդիները դեռ աղիւս են թափում . տե՛ս այն հնոցի ծուխը, նրանց հնոցն է, որ վառում է, իսկ մենք օտարականներ ենք գրեթէ, երբեմն հանդիպում են մէկն ու մէկին փողոցում եւ բարեւում:

Հօրեղբայրներն ինձանով չհետաքրքրեցի՞ն երբ եւ իցէ:

Յիշում եմ, մի անգամ մեծ հօրեղբայրն հարցրեց՝ ի՞նչ լուր անպէտք տղայից, չպատասխանեցի:

Յովնաթանը ցաւագին ժպտաց:

Հասան վերի աւագանը:

Յովնաթանը վարդեր դրեց շիրմաքարի վրայ, նայեց իր քանդակած եւ թրծած պապի արձանին, որ փշուելով աւելի էր այլանդակւել . ծիծաղեց հոգում եւ բարձրացաւ աւագանի թմբի վրայ: Աւագանում ջուր չկար, յատակում առաւօտեան արեւի շողերի տակ փայլում էին ազնուագոյն կաւի հետ խառն գանակները: Յովնաթանը նայեց նորից այդ կաւին եւ նրա հոգին դողաց ստեղծագործութեան աննախընթաց տենչով, իսկ Մարգարիտը, կանգնած կողքին, յիշում էր այն օրը, երբ ինքը լողանում էր, եւ Յովնաթանը տեսաւ իրեն . յիշում էր այն օրւայ ջրի գովութիւնը եւ զգում էր ջրի կաթիլները, որ կաթում էին ծամերից՝ կրծքի եւ ուսերի վրայ:

Նրանք իջան թմբից ներքեւ, Յովնաթանը նստեց պապի շիրմաքարի վրայ եւ խօսեց այսպէս .

Դու պատուիրեցիր մեզ, որ մենք, պա՛պ, չբաժանուենք այս կաւից . ես բաժանեցի, բայց կրծքիս վրայ միշտ կրելով այս կաւից մի ասի . նա խփում էր իմ կրծքին եւ ես միշտ սարսռում էի նրա ջերմութիւնից . ահա վերադարել եմ պա՛պ, այս կաւի կարօտով . իմ էութիւնը վառուում է այժմ այս կաւի բոյրով, այս կաւի անհմանաւի եւ անքննելի ջերմութեամբ: Պա՛պ, ես կուրծք տուի աշխարհի երկաթեայ հողմերին, ապրեցի կեանքի բոլոր յուզումները, իջայ կեանքի յատակը, լսեցի ամենից աղէխարշ կանչը կեանքի, ապրեցի եւ վերապրեցի մարդկութեան ողբերգութիւնն ու կատակերգութիւնը: Պա՛պ, մարդկութեան ազնւագոյն մեծամասնութիւնը տառապում է թշուառութիւնից: Աշխարհի խորագոյն ողբերգութիւնը ո՛չ թէ մահն է, այլ կեանքի թշուառութիւնը: Եւ թշուառութիւնը ծնեցնում է ազնւագոյն ատելութիւնը, գրահապատում է հոգին, դարձնում է մարդուն ըմբոստ եւ դիպցազն: Ես լսեցի, որ թշուառութիւնը բարձրացել է եւ այս հին երկրում:

Յովնաթանն այլեւս չշարունակեց, որովհետեւ նրա կապոյտ աչքերը լցեցին արցունքով:

Մարգարիտը բռնեց նրա ձեռքը եւ ցոյց տուեց նրան քաղաք տանող արահետը:

Արահետը եղբւրս՝ Էր բարձր խոտերով, մասրենիների թփերով եւ վայրի դեղին վարդերով: Նրանք քայլեցին այդ արահետով լուռ ու մտախոհ:

Յանկարծ հարցրեց Մարգարիտը .

Ո՞րտեղ էիր ապրում այսքան երկար տարիներ եւ ի՞նչ էիր անում:

Յովնաթանը, նստելով մի քարի եւ նստեցնելով Մարգարիտին իր կողքին, ասաց .

Ես ապրում էի արեւմտեան մի երկրում: Այդ երկիրը, երկայնավիզ կօշիկի նման, նխքիւստ է կապոյտ եւ մեծ եւ հին մի ծովում: Այդ երկրում ծաղկում են լիմոնն ու նարինջը, աճում է ձիթենին, աճում է եւ հալւէծառը եւ խաղողի ողկոյզը կախում

Է որթատնկից, ինչպես ստինքն աղջկայ հասակից . քաղցրանում է հնդկաթուզը, բարձրանում եւ պտուղ է տալիս արմաւենին, ինչպես արաբական աշխարհում . բամբակի կնգուղն օրօրում է հարաւի տաք քամուց, կարմրում է նուռը, ինչպես արիւնալի շրթունքը, իսկ երկրի հիւսիսային լեռներում մթնում են կաղնու եւ մշտագալար մայրիների անտառները: Հիւսիսային բարեխառն գօտու մէջ երկարած այդ հին երկիրն օժտւած է արեւադարձային հարուստ բուսականութեամբ: Կանայք ունեն աչքեր, ինչպես երկրի լիմոնը, աչքեր, ինչպես ծովը, աչքեր, ինչպես երկրի ձիթապտուղը եւ ծամեր, ինչպես նարինջը եւ ծամեր, ինչպես ածուխը . հասակ ունեն նրանք, ինչպես սօսին, եւ մարմինները ճկուն են, ինչպես ծովի ալիքները: Ծովի վրայ գոնդուներն են սահում, եւ գոնդուների կուրծքն ուռչում է երգով, երկիրն ամբողջ երգ է եւ ծափ:

Եւ արեւադարձային այդ երկրում կառուցւած են մարմարեայ քաղաքներ:

Ես ապրում էի մարմարեայ այդ քաղաքներից մէկում: Հին քաղաք է դա, աւելի հին, քան մեր ամենահին մագաղաթը: Այդ քաղաքի իւրաքանչիւր մարմարէ բեկորը կապւած է առասպելական էպիքական դարերի հետ: Երբ քամին վագում է ծովից եւ բերում է նոր, թարմագոյն օրերի բուրուճը եւ խառնում հին քարերի բոյրին՝ կեանքը դառնում է զգլխիչ մի երագ, աստղերն իջնում են ծովը եւ երկիրը, հին այդ երկիրը, թրթռում է ծովի եւ երկնքի միջեւ, եբեւ մի մեծ քնար եւ իւրաքանչիւր թուփ, իւրաքանչիւր քար եւ խոտի իւրաքանչիւր շիւղ շնդում է ու երգում, ինչպես մարդկային սիրտը:

Իսկ այդ սքանչելի երկրի յատակում հոսում է թշուառութիւնը: Մարդկային քաղցը, զարհուրելի եւ ահաւոր, գալարում է բազմութիւններ, բազմութիւններ հին ու նոր սերունդի, որոնք այնքան գեղեցկօրէն եւ այնքան հոյակապօրէն կառուցին մարմարեայ քաղաքները: Երկրի ընդերքում, խուլ տնքոցով, դովում է մարդկային գրկանքը: Եւ այդ խուլ տնքոցը շուտով, շուտով կը վերածի ծովի ահարկու մոնչիւնի, եւ աշխատաւոր, ստեղծարար, բայց գրկւած մարդիկ կը բարձրանան յատակից, ինչպես կիկլոնը եւ ինչպես հողմերից որոտացող ծառերը:

Երկիրը մարմարներով են ծաղկեցրել մարդկութեան այդ բազմութիւնները:

Այդ երկրում է ապրել աշխարհի եւ բոլոր ժամանակների մեծագոյն քանդակագործը:

Ես իմ աչքերով տեսայ նրա արձանները, իմ այս ձեռքերով շօշափեցի նրա մարմարները, որոնք դարեր շնչում են եւ աւելի կենդանի են, քան այժմ այդ երկրում ապրող մարդիկը: Տեսայ, իմ այս աչքերով, արձանն այն ծերունու, որ, ինչպէս հին, առասպելապատում մատեաններն են հաղորդել, խօսել է Աստծոյ հետ, այրող աւագներից բարձրացող լերան կատարին: Աստուած խօսել է, ըստ առասպելապատում մատեանների, ամպրոպի միջոցով, այն ծերունուն, որ ջրվէժի նման թափող միրուք ունի, եւ որը ազատել է իր ժողովուրդը բռնակալութիւնից, քաղցից եւ անապատի արհաւիրքից:

Ես երկրպագեցի հին այդ վարպետին եւ վարպետներին եւ սովորեցի նրանց արւեստը: Ես որոշեցի վերադառնալ եւ քանդակել մեր կաւոր եւ մեր սպիտակ քարով:

Յովնաթանը լոեց:

Մարգարիտը հարցրեց .

Յովնաթա՛ն, մե՞ծ է թշառութիւնն այնտեղ:

Այո՛, թշառութիւնը ծովի չափ եւ ծովը թշառութեան չափ:

Իսկ ինչո՞ւ երկիրն այդքան գեղեցիկ է եւ թշառութիւնը շատ:

Այդ նրանից է, քո՛յր, որ կան իշխողներ եւ իշխողներ:

Տիրեց լռութիւն:

Երգում էր անհուն դաշտի ոգոյսը, օրօրում էր վայրի վարդը, իսկ խոտը՝ ծփում:

Յովնաթանը եւ Մարգարիտը հասան տուն, երբ արեւի մեծ նարինջը թերւում էր սարի յետերը եւ մուգ կապոյտը բարձրանում էր երկրից:

Ծառերի տակ առականեր էին նստում, իսկ ծառերի վրայ թափում էին
իրիկնային գանգակի լուսաւոր փշուրները: